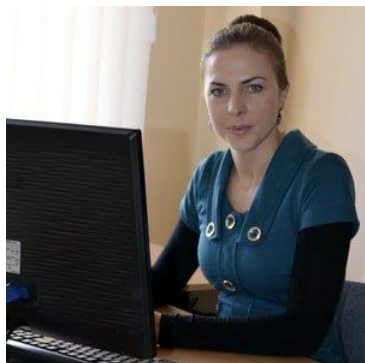


## ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ У МЕДИЧНІЙ СФЕРІ



*Глущенко Наталія Володимирівна,  
аспірант кафедри адміністративного, господарського права  
та фінансово-економічної безпеки  
Навчально-науковий інститут права,  
Сумський державний університет*

Стаття присвячена визначенню поняття адміністративно-правового механізму захисту прав у медичній сфері. Сьогодні особливої уваги потребують питання забезпечення захисту прав у медичній сфері. Останнім часом увага законодавців зосереджена на забезпеченні належного захисту прав у медичній сфері, а саме реформуванню державного управління у сфері охорони здоров'я, прийняття нормативно-правових актів, реструктуризація закладів охорони здоров'я. Все це певним чином позначається на реалізації механізму захисту прав у медичній сфері.

Охорону прав у медичній сфері можна ототожнити з захистом охорони здоров'я населення. Це надзвичайно широка сфера суспільних відносин. Вона охоплює не лише діяльність медичних закладів і працівників охорони здоров'я щодо лікування пацієнтів, тобто надання медичної допомоги, а й виробничу діяльність підприємств медичної, мікробіологічної та біологічної промисловості, виробництво лікарських засобів, санітарний контроль за умовами праці в усіх сферах економіки, протиепідемічний нагляд органів державної санітарно-епідеміологічної служби за всією територією країни, а також за її окремими об'єктами тощо.

У пропонованій статті розглядається проблематика відсутності визначення поняття адміністративно-правового механізму захисту прав у медичній сфері. Проаналізовано думки науковців з приводу розуміння понять «механізм», «захист прав», «механізм захисту прав», «механізм адміністративно-правового регулювання». Сформульовано авторське визначення поняття адміністративно-правового механізму захисту прав у медичній сфері, наведено його ознаки.

Ключові слова: механізм, захист прав, механізм захисту прав, механізм адміністративно-правового регулювання.

**Hlushchenko N.V. The concept of administrative and legal mechanism to protect rights in the medical field.** The article is devoted to the definition of the concept of administrative and legal mechanism to protect rights in the medical field. Today the urgent question is protection of rights in the medical field. Recently, the attention of legislators is focused on ensuring proper protection of rights in the medical field, namely, reforming the public administration in the field of health care, adopting regulatory acts, restructuring healthcare facilities. All this in a certain way affects the implementation of the mechanism to protect rights in the medical field.

Protection of rights in the medical sector can be identified with the protection of public health. This is an extremely broad sphere of public relations. It covers not only the activities of medical institutions and health care workers in the treatment of patients, i.e. the provision of medical care, but also the production activities of medical, microbiological and biological industries, the production of medicines, sanitary control of working conditions in all areas of the economy, anti-epidemic surveillance

bodies of state sanitary and epidemiological service throughout the country, as well as its separate objects, etc.

The article deals with the problem of the absence of the definition of the concept of administrative and legal mechanism to protect rights in the medical field. The opinions of scientists concerning the understanding the concepts of "mechanism", "protection of rights", "mechanism to protect rights", "mechanism of administrative and legal regulation" are analyzed. The author's definition of the concept of the administrative and legal mechanism to protect rights in the medical field was defined. There were given the features of mentioned definition.

Key words: mechanism, right protection, mechanism to protect rights, mechanism of administrative and legal regulation.

Мета дослідження. Сформулювати визначення поняття «адміністративно-правового механізму захисту прав у медичній сфері» та визначити його ознаки.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні особливої уваги потребують питання забезпечення захисту прав у медичній сфері. Останнім часом увага законодавців зосереджена на забезпеченні належного захисту прав у медичній сфері, а саме реформуванню державного управління у сфері охорони здоров'я, прийняттю нормативно-правових актів, реструктуризації закладів охорони здоров'я. Все це певним чином позначається на реалізації механізму захисту прав у медичній сфері.

У розрізі вищезазначеного потребує визначення поняття адміністративно-правового механізму захисту прав у медичній сфері та його особливостей. Зважаючи на відсутність наукових досліджень з приводу розкриття змісту вищезазначеного поняття, проведене дослідження набуває особливої актуальності.

Окремі проблеми захисту прав у медичній сфері досліджували: З.С. Гладун, О.М. Ціборовський, Р. А. Майданик, А. А. Романова, О.Г. Шекера, О. Є. Вашев, О. Г. Рогова, Т. Б. Пустовойт, В.В. Селіваненко.

Зазначені науковці наголошували на застарілості та відсутності кодифікації норм, що регулюють адміністративну відповідальність у цій сфері.

Щоб дати відповідь на питання стосовно адміністративно-правового механізму захисту прав у медичній сфері, необхідно сформулювати поняття «механізм», «захист прав», «механізм захисту прав», «механізм адміністративно-правового регулювання».

В першу чергу розглянемо термін «механізм», походження якого від грецького

mechané, тобто машина. Сьогодні тлумачення цього терміну залежить саме від сфери його використання. Наприклад, найбільш уживаним цей термін є у технічній сфері й трактується як «пристрій, що передає або перетворює рух», але найбільш уживаний не означає єдиний, у соціально-гуманітарній сфері поняття «механізм» використовують лише у словосполученні, щоб розкрити процес або сутність певного явища. [1, с. 665].

Вчені різних галузей наукових знань визначають поняття «механізм» як «внутрішню будову, систему чого-небудь, сукупність станів і процесів, з яких складається певне фізичне, хімічне та інше явище» [2, с. 162]. У розрізі вищезазначеного можна розглядати адміністративно-правовий механізм захисту прав у медичній сфері як сукупність певних правових засобів.

В юридичній літературі категорія «механізм» - розглядається як інститут що охоплює собою весь процес практичної реалізації окремих завдань, використання людиною і громадянином наданих їй прав, що забезпечує цьому процесу системний та динамічний характер. Зокрема, в юридичному значенні поняття «механізм» широко використовується вітчизняними та зарубіжними авторами як «механізм держави», «система державних організацій, за допомогою яких забезпечується державне керівництво суспільством» [3, с. 63]; «механізм переведення прав і обов'язків особи в реальну поведінку» [4, с. 228]; «сукупність факторів, які рухають сам процес, тобто виступають необхідними умовами переводу соціальних благ, що закріплені нормою права, в практичну життєдіяльність конкретної людини, - як слушно зауважує А.Ю. Олійник « [5, с. 161] та ін. Саме через механізм держави розкривається

послідовність, взаємозв'язок і взаємодія в процесі реалізації функції захисту прав людини і громадянина, виявити ефективність їх забезпечення різними суб'єктами [6].

Під механізмом представники правової науки розуміють сукупність форм, методів та інструментів; систему засобів, способів і форм; систему засобів та чинників або просто комплекс (систему) засобів. Так, О. Єщук під механізмом адміністративно - правового регулювання охоронної діяльності розуміє як цілісний комплекс адміністративно - правових засобів, а також систему заходів щодо забезпечення правових, організаційних, економічних, технологічних та інших чинників, пов'язаних із забезпеченням особистої безпеки фізичних осіб [7, с.112]. Виходячи із наведеного визначення адміністративно-правовий механізм захисту прав у медичній сфері у даному випадку – це певний комплекс адміністративно-правових засобів, спрямованих на забезпечення прав у медичній сфері.

Також категорія «механізм» у юридичній літературі розглядається з різних позицій, зокрема: «механізм державного регулювання», «механізм правового впливу», «механізм правового регулювання» тощо. Спільним для цих категорій є те, що термін «механізм» розуміється всіма як спосіб функціонування, система засобів впливу. Але, незважаючи на лексичну близькість вказаних термінів, вони усе ж таки відрізняються один від одного. У своїй науковій роботі О. Ф. Скакун зазначає, що під механізмами правового регулювання слід розуміти різні елементи правової системи, які здійснюють регулятивний вплив на суспільство [1, с. 367]. Тобто в даному випадку механізм правового регулювання розглядається як сукупність засобів впливу на суспільні відносини.

Категорію «механізм» у правових науках використовують для опису адміністративно - правового регулювання правоохоронної чи охоронної діяльності, взаємодії явних і неявних принципів права, вирішення колізій правових актів, дії принципів земельного права, забезпечення прав і свобод особи, реалізації права громадян на участь у здійсненні державної влади. Багато місця механізмам приділяє у підручнику «Теорія

держави і права» О. Ф. Скакун, яка розглядає систему і механізм правового виховання та правову вихованість, механізми правового регулювання, його елементи і призначення, стадії, а також соціально - правовий механізм забезпечення прав людини [7, с.114].

На думку деяких науковців механізмом є напрями взаємодії та співпраця між інституціями та структурами.

Крім того, російський вчений Мотвилавка Е. Я. розкриває поняття механізму як системи певних правових засобів, які спрямовані на захист людини [8, с. 8].

Рагозін М.П. визначає, що юридичний механізм захисту прав людини - це можливості здійснення громадянами певних вчинків щодо захисту власних прав і свобод, а також система органів, які захищають і забезпечують ці права та свободи. Система органів, які захищають і гарантують права людини: Верховна Рада України; Президент України; Кабінет Міністрів; центральні та місцеві органи державної виконавчої влади; органи місцевого самоврядування; органи міліції; служба безпеки; прокуратура; суд» [9]. З такою думкою Рагозіна М.П. погоджується й Огородник О.Г., проте він до механізму захисту прав відносить ще й громадські організації, правові та нормативні акти, які покликані захищати права людини [10]. Отже, механізм захисту прав є системою та комплексом послідовних дій, які спрямовані на захист прав людини та громадянина. Крім того, у зміст даного поняття включено і суб'єктів такого механізму захисту.

До механізму правового регулювання входять норми права, правовідносини, акти, які тлумачать норми права, правову свідомість і правову культуру та акти реалізації норм права. Права та обов'язки певних суб'єктів, необхідні умови розвитку правовідносин встановлюються законодавцем з допомогою норм права. [11, с. 24]

Механізм адміністративно-правового регулювання відносин у сфері охорони здоров'я населення включає в себе сукупність форм, методів та інструментів, за допомогою яких держава впливає на діяльність об'єктів і суб'єктів охорони здоров'я. З огляду на зазначене визначення, увага акцентується на меті, а саме на створенні нормальних умов для

функціонування системи надання медичної допомоги і охорони здоров'я та вирішення завдань зміцнення та охорони індивідуального і громадського здоров'я населення.

Здійснюючи вплив на формування суспільних відносин, держава забезпечує їх державне регулювання, яке в юридичній науці розуміють як здійснюваний державою за допомогою всіх юридичних засобів владний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення, охорони й розвитку [1, с. 165], а також на поведінку і свідомість учасників цих відносин шляхом нормативного закріплення їх прав та обов'язків, встановлення певних дозволів та заборон, затвердження певних правових актів тощо.

Державне регулювання в широкому розумінні включає в себе весь арсенал організаційно-правових засобів впливу на відповідні суспільні відносини, які за своїм характером можуть бути як адміністративно-правовими, так і цивільно- і кримінально-правовими, зокрема шляхом встановлення відповідних заходів юридичної відповідальності. Державне регулювання у вузькому розумінні здійснюється за допомогою організаційно-розпорядчих засобів управлінського характеру, тобто шляхом встановлення певного режиму, дозволів, заборон, квот, лімітів та ін., тобто заходами адміністративно-правового регулювання. Державне і адміністративно-правове регулювання відповідних відносин – близькі і споріднені поняття, які співвідносяться між собою як загальне і окреме. Тому можна до певної міри вважати, що категорія «державне регулювання» у своєму вузькому значенні збігається з категорією «адміністративно-правове регулювання» і використовується як аналог першої.

Юриспруденція ж вживає поняття «адміністративно-правовий механізм», «конституційно-правовий механізм» або ж використовують поняття як допоміжний спосіб розкриття методу чи способу (наприклад, «механізм захисту») [1, с. 665].

Адміністративно-правовий механізм захисту прав людини у медичній сфері має багато спільних і похідних ознак із механізмом правового регулювання, механізмом реалізації

та забезпечення прав, свобод і обов'язків людини і громадянина.

Значний внесок у дослідження загальнотеоретичних, конституційних, адміністративних проблем механізму забезпечення прав і свобод людини та громадянина зробили українські автори І. Л. Бородин, С. Д. Гусарев, А. М. Колодій, О. В. Негодченко, А. Ю. Олійник, З. Д. Чуйко.

Механізм адміністративно-правового регулювання – це сукупність правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин у сфері адміністративного права. В механізмі адміністративно-правового регулювання прийнято виділяти органічні та функціональні складові. Органічними складовими частинами механізму адміністративно-правового регулювання слід вважати ті, що визначають суть самого явища механізму адміністративно-правового регулювання, тобто без яких не може відбуватися сам механізм. Функціональними складовими частинами механізму адміністративно-правового регулювання – ті, що значною мірою впливають на механізм адміністративно-правового регулювання, які не є обов'язковими його елементами [12]. У даному випадку автор виділяє складові механізму адміністративно-правового регулювання, але чітко не вказує, які саме складові механізму адміністративно-правового регулювання можна вважати органічними, тобто основними, а які функціональними, тобто тими, які виконують допоміжні функції.

На думку І. Голосніченко, механізм адміністративно-правового впливу аналізує систему взаємозв'язаних і взаємообумовлених елементів, які поділяються на три групи: засоби впливу, проміжні ланки та об'єкти впливу. До першої з них входять правові принципи, норми, джерела права, правовідносини; до другої – правосвідомість, правова культура; до третьої – акти реалізації норм [2, с. 108]. В даному випадку автор виокремлює систему елементів, яка складає механізм адміністративно-правового впливу, розглядає механізм як відповідну систему.

На думку Скакун О.Ф. правовий механізм є частиною так званого соціально-правового механізму. Професор Скакун О.Ф. наголошує,

що такий правовий механізм діє в єдності й покликаний охороняти й захищати права людини та громадянина [14, с. 206].

Якщо розглядати поняття захисту, то словник С.І. Ожегова трактує слово «захист» як те, що слугує обороною. Єдність у розумінні «захисту» і «охорони» витікає з пояснення змісту слова «захищати», що відповідно до С.І. Ожегова означає охорону, спрямовану на захист від замахів, від ворожих дій та небезпеки [15, с. 196].

С.С. Алексеев поняття «захист прав» розумів як державно-примусову діяльність, спрямовану на реалізацію «відновлювальних» завдань – на поновлення порушеного права, забезпечення виконання юридичного обов'язку [2, с. 51]. На мою думку, дане визначення не повністю розкриває поняття «захист прав», адже не лише примусову, але і превентивну діяльність можна віднести до категорії захисту прав.

М.І. Бару доводив, що до поняття «захист» входить не лише сукупність прав та обов'язків, якими наділена кожна особа відповідно до норм права, діючих у державі, а й забезпечення цих прав на основі гарантій, встановлених законодавством [16, с. 26]. Дане визначення більш широко розкриває поняття «захист» та вказує на функції, які вкладено у зміст цього поняття.

Ю.Ф. Кравченко визначав правовий захист, як діяльність держави в особі її органів представницької, виконавчої та судової влади, організацій, установ та посадових осіб по забезпеченню процесу реалізації особою своїх прав на користування матеріальними, політичними, соціальними та духовними благами [17, с. 13]. Кравченко визначає правовий захист через призму діяльності органів влади і акцентує увагу на меті діяльності таких суб'єктів – забезпечення реалізації прав громадян у всіх сферах життя.

Тобто, до “захисту” громадяни вимушені звертатися лише тоді, коли порушені їх суб'єктивні права чи інтереси, які охороняються законом. Категорія “захист” це є активна правозастосовна юрисдикційна діяльність національних компетентних органів державної влади, місцевого самоврядування та інших громадських об'єднань, спрямованих на примусове здійснення юридичного обов'язку,

необхідного для реалізації прав людини або на відновлення порушених прав чи попередження або ж припинення правопорушення [18].

Поняття «захист» пов'язане з вчиненням конкретного правопорушення. Тобто під «захистом» розуміється діяльність відповідних публічних органів щодо поновлення порушеного права, припинення таких порушень, запобігання порушенням, а також створення необхідних умов для притягнення до юридичної відповідальності винних осіб. Захист включає як превентивну, правопоновлювальну, так і каральну функцію уповноважених суб'єктів.

В.В. Галуцько розуміє поняття «адміністративно-правовий захист» як динамічні (активні) дії публічної адміністрації, спрямовані на відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, усунення перешкод щодо їх здійснення засобами адміністративного права з можливістю застосування заходів адміністративного примусу та притягнення винних до адміністративної відповідальності [11, с. 247].

Тобто поняття «адміністративно-правовий захист» необхідно розуміти як правову діяльність органів публічної адміністрації, яка здійснюється на основі адміністративно-правових норм, а об'єктом адміністративно-правового захисту виступають порушені законні права, свободи та інтереси осіб.

Якщо говорити про охорону прав у медичній сфері, то це можна ототожнити з захистом охорони здоров'я населення. Це надзвичайно широка сфера суспільних відносин. Вона охоплює не лише діяльність медичних закладів і працівників охорони здоров'я щодо лікування пацієнтів, тобто надання медичної допомоги, а й виробничу діяльність підприємств по виробництву фармацевтичної продукції, санітарний контроль за умовами праці в усіх сферах економіки, протиепідемічний нагляд органів державної санітарно-епідеміологічної служби за всією територією країни, а також за її окремими об'єктами тощо.

З урахуванням викладеного під адміністративно-правовим механізмом захисту прав у медичній сфері слід розуміти сукупність

адміністративно-правових засобів, що здійснюється органами державної влади, підприємствами, установами, організаціями чи посадовими особами з приводу забезпечення реалізації та відновлення прав у медичній сфері.

Виходячи з визначення поняття адміністративно-правового механізму захисту прав у медичній сфері можна навести наступні його ознаки:

1) сукупність адміністративно-правових заходів;

2) суб'єктами адміністративно-правового механізму захисту прав у медичній сфері є органи державної влади, підприємства, установи, організації чи посадові особи;

3) заходи, спрямовані на забезпечення реалізації та відновлення прав у медичній сфері.

#### Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [Гол. ред. В.Т. Бусел, редактори-лексикографи: В.Т. Бусел, М.Д. Василега-Дерибас, О.В. Дмитрієв, Г.В. Латник, Г.В. Степенко]. – К. : Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.

2. Введение в специальность “Юриспруденция”. Учебное пособие для ВУЗов / ред. В.Я. Кикоть. - М.: ЮНИТИ. 2008. - 271 с..

3. Комаров С.А. Общая теория государства и права: Курс лекций. - М.: 1996. - 368 с.

4. Крижанівський А.Ф. Правовий порядок в Україні: витоки, концептуальні засади, інфраструктура: Монографія / А.Ф. Крижанівський. - Одеса: Фенікс, 2009. - 504 с.

5. Олійник А.Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини - К., Алеута, КНТ. Центр навчальної літератури. 2008.- 472с.

6. Online бібліотека. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bo0k.net/index.php?p=achapter&bid=11331&chapter=1>.

7. Номер сторінки у виданні: 111 Автор: Сергій Рудницький Джерело: Український науковий журнал "ОСВІТА РЕГІОНУ" №4, 2011 р.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://social-science.com.ua/article/630>.

8. Мотьвилавка Е.Я. Теория регулятивного и охранительного права. – Воронеж, 1990. – С. 54.

9. Рагозін М. Вчимося демократії Уроки громадянської освіти. - Видавництво «Донбас».[Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://iem.donntu.edu.ua/doc/soz/ragozin\\_uchim\\_demokr/part51.htm](http://iem.donntu.edu.ua/doc/soz/ragozin_uchim_demokr/part51.htm)

10. Огородник О.Г. Механізм забезпечення прав і свобод людини та принцип законності в Україні // Право України. – 2008 - №6 – С. 15. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lawreview.chnu.edu.ua/visnuku/st/682/6.pdf>

11. Галуцько В.В. Адміністративне право України: [навчальний посібник] : [у 2-х томах] / [В.В. Галуцько, В.І. Олефір, М.П. Пихтін та ін.]; за заг. ред. В.В. Галуцька. – Херсон: ПАТ «Херсонська міська друкарня», 2011. – Т. 1: Загальне адміністративне право. – 320 с.

12. Міжнародні науково-практичні інтернет конференції. Гладун З.С. «Адміністративно-правове регулювання відносин у сфері охорони здоров'я населення». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.lex-line.com.ua/?language=ru&go=full\\_article&id=27](http://www.lex-line.com.ua/?language=ru&go=full_article&id=27)

13. Алексеев С.С. Общая теория права. В 2 томах. – Т. 1. / С.С. Алексеев. – М.: Юрид. лит., 1981. – 361 с

14. Скаун О.Ф. Теория государства и права: Учебник. – Х.: Консум; Ун-т внутр. дел, 2000. – 704 с..

15. Ожегов С.И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов. – М. – Русский язык, 1984. – 797 с..

16. Бару М.И. Личность в социалистическом правовом государстве / М.И. Бару // Сов. государство и право. – 1989. – № 10. – С. 26–29.

17. Назаров В.В. Особливості механізму захисту прав людини у кримінальному провадженні / В.В. Назаров // Форум права. – 2009. – № 1. – С. 385–391.
18. Комаров С.А. Общая теория государства и права: Курс лекций. - М.: 1996. - 368 с.
19. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 лист. 1992 р. № 2801-XII // Відомості Верховної Ради України. - 1993. - №4.